

La pedagogia vinculada a l'experiència i a l'acció

«Tota la societat hauria d'assumir una responsabilitat pel que fa al respecte als infants, al seu acompanyament i a la seva educació»

M. del Mar Esteve
i Ràfols

Doctora en pedagogia. Professora a la Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport Blanquerna de la Universitat Ramon Llull.

Directora de l'Escola Epiqueia.

Com defineixes la pedagogia?

Per a mi la pedagogia és una forma de relació constitutiva, fonamental, en l'ésser humà. La pedagogia és l'acompanyament que fem els adults dels infants que creixen, experimenten, coneixen, actuen, aprenen... Com és sabut, el *paidagogos* a la Grècia clàssica era l'esclau que acompanyava l'infant de casa a l'escola.

La pedagogia té una dimensió pràctica, vinculada a l'existència i a l'acció, i, com totes les experiències fonamentals, també té una dimensió reflexiva, de pensament, teòrica –si es vol dir així. De fet, però, totes dues són cares de la mateixa moneda i cap de les dues pot ser plena sense l'altra. Per això per a mi no té sentit que els estudis universitaris de pedagogia estiguin separats o siguin independents dels estudis d'educació –del que abans en dèiem el magisteri.

També remarcaria que, com va afirmar John Dewey, la pedagogia és una ciència i un art, però, tal com destacava aquest autor en el seu llibre titulat *La ciència de l'educació*, «l'educació és més un art que una ciència. (...) Si existís una oposició entre la ciència i l'art, em veuria obligat a posar-me de la banda d'aquells que afirmen que l'educació és un art». Perquè la relació i l'acció pedagògiques no poden ser mai models universals, són sempre noves i singulars, i per això reclamen, necessàriament, imaginació, creació i llibertat. En l'art

i l'artesanía cada peça és singular, malgrat que l'ofici estigui ple de rituals repetits i metòdics; res a veure amb les peces idèntiques de les cadenes de producció. Diria, per tant, que la pedagogia és, fonamentalment, una forma específica de relació –perquè és una relació asimètrica en què acollim i tenim cura, en què la lògica és la de la gratuïtat i no la de la reciprocitat, i en què som responsables de l'educabilitat de l'altre–, i un art de la vida que comporta sensibilitat, reflexió, imaginació i llibertat.

Qualsevol persona pot ser pedagog/a?

En un sentit molt ampli, tots o gairebé tots tenim en algun moment una forma de relació pedagògica –les mares i els pares, els mestres, els monitors...-. Gairebé tothom, en un context cultural i social, es troba en la tessitura de la relació pedagògica. Com més savis siguem tots en aquest sentit, més humana i més equilibrada serà una societat. Hi ha aquella coneguda dita africana segons la qual per a educar un nen, cal tota la tribu. Als nens, no solament els acompanyen i els eduquen les famílies o els mestres; tota la societat hauria d'assumir una responsabilitat pel que fa al respecte als infants, al seu acompanyament i a la seva educació. I, aleshores, potser força coses serien diferents. Una societat que té una consciència de cura dels infants

i dels vells, és una societat humana i sensible al més important, és una comunitat. Un referent, o millor, un testimoni que recomano molt per a percebre la radicalitat d'això, és el de Janusz Korczak. Va ser un pediatre i pedagog polonès, d'origen jueu, precursor de la Declaració dels Drets dels Infants; afirmava que «el nostre deure com a educadors és guanyar per a ells el dret a ser infant» i va dedicar la vida a això. La situació d'avui en els països desenvolupats és molt diferent de la de Korczak, però continuen havent-hi coses que tenallen la infantesa: el consumisme i l'alienació del desig, per exemple. I en altres llocs del món n'hi ha d'altres, és clar.

Per tant, tant si ho volem com si no, en algun moment, tots tenim una funció pedagògica, i la societat en el seu conjunt també la té. És clar que per a ser un pedagog professional, un mestre, calen, certament, unes aptituds determinades. Tothom no pot ser mestre.

Tu ets la directora de l'Escola Epiqueia, que descriu com «una escola petita amb una ànima gran». Per què?

Bé, és una escola petita perquè objectivament ho és. De fet, les escoles no haurien de ser mai gaire grans i, si ho són, haurien de tenir espais delimitats de familiaritat, d'aixopluc i de referència per a cada comunitat d'infants. Les escoles i els seus espais han de ser a mida de nens.

I l'ànima gran fa referència a tot allò que batega en l'escola i que l'ànima, l'alena –li dona sentit, moviment, vida–. És difícil de descriure, això. És, potser, el que hi ha al principi i al final de tot el que fem en el camp pedagògic. Si hagués de destacar tres ingredients principals d'aquesta ànima, d'aquest «estat

anímic» que maldem per mantenir i alimentar, diria: l'amor, l'alegria i l'esperança. Nosaltres volem, humilment, però ambiciosament –que a mi no em semblen termes contradictoris– fer un esforç tenaç per viure això amb els infants i amb les famílies. I això no té res a veure amb una comunitat idíl·lica o aproblemàtica, té relació amb el fet que el testimoniatge que oferim als infants davant dels conflictes, les dificultats, les coses que no tenen sentit, el dolor..., tingui la llum profunda i no ingènua o superficial de l'amor, l'alegria i l'esperança. Podem fer créixer res, si manca això?

Quina és la novetat o el fet diferencial del vostre projecte educatiu?

És difícil d'explicar en poques paraules. Potser, perquè de cop i volta us pugueu imaginar un context diferent del que és més habitual, puc destacar quatre coses que no hi ha a Epiqueia: no hi ha els nens separats per cursos, no hi ha assignatures o matèries, no hi ha exàmens ni notes, no hi ha llibres de text. És clar que no es pot definir una cosa només per negació, i que no tan sols perquè hàgim dit no a això que hem enumerat, la nostra proposta ha de ser reeixida o valuosa...

I per això faig, també, una petita enumeració en positiu de com és Epiqueia: volem que els nens i nenes facin el seu procés sense estandarditzar allò que s'ha de fer a cada edat; volem que els infants de diverses edats convisquin i aprenguin els uns dels altres; volem tenir cura del desig d'aprendre, de comprendre, de conèixer, i compartir-lo amb els infants des del rol d'adults; volem que els infants visquin a fons, amb llibertat i amb obertura l'experiència del joc; volem que els infants experimentin el treball com quelcom gratificant, que permet que la persona es realitzi, s'afirmi,

creï, se situï davant del món i davant dels altres; volem que el treball tingui per als nens i nenes un valor intrínsec, vinculat a ells i al seu sentit, i no un valor extrínsec o de canvi –per a tenir qualificacions o llocs en rànquings competitiu–; volem que els infants facin experiència de l'art en les seves diverses facetes i que visquin aquesta dimensió en tots els àmbits escolars –i no solament a l'aula de l'especialista–; volem que l'escola sigui una casa de la paraula: que el diàleg, l'escriptura, la lectura permetin als nens i nenes tenir la seva pròpia paraula i «emparaular» el món; volem viure l'esperit científic, investigador, indagador, per aprendre coses i, sobretot, per aprendre a pensar; volem

que els infants organitzin la vida en comú, que prenguin decisions i assumeixin responsabilitats respecte a allò que els afecta...

L'enumeració seria llarga, però expressar aquesta llista, en lloc de descriure alguns principis, fa evident que la identitat d'una escola, i concretament de la nostra, es juga en molts elements, i fins i tot en petits detalls que poden esdevenir molt significatius.

El vostre entorn facilita molt el joc; a més, és un bon mitjà per a l'aprenentatge de les assignatures?

Sí, el joc és molt important en la infantesa. De fet, és una forma privilegiada d'expressió i d'experimentació dels nens i nenes. Però, no l'entendem com un mitjà per a aprendre assignatures, ja que no pot ser instrumentalitzat, perquè deixaria de ser joc. El joc és una activitat desinteressada, que té la finalitat i el sentit en ella mateixa. Ara bé, en aquesta activitat que no és mitjà ni instrument, es donen grans aprenentatges de diversa tipologia. Mai no podrem arribar a detallar tota la riquesa d'allò que el nen aprèn jugant i la gran transcendència d'aquesta activitat per al seu futur. Sabem que és una experiència global, perquè el nen hi és en tota la seva integritat corporal, emocional i intel·lectual, i una experiència complexa, perquè el joc el relaciona amb els objectes, els espais, els altres i amb els seus propis límits. Avui, més que en altres èpoques, hem de defensar el joc com un dret i com una necessitat dels infants: el joc diversificat –perquè tot queda engolit pel joc tecnològic– i el joc lliure –perquè tot queda endreçat per les activitats lúdiques organitzades.

Per què considereu Epiqueia com una comunitat?

Els éssers humans som constitutivament relacionals –no som primer i després ens relacionem. En el nucli de la vida humana hi ha allò que Humberto Maturana anomena: «proximitat duradora». Esdevenim pròpiament humans en la comunitat i en el llenguatge. Per això la vida en comunitat és per a nosaltres una experiència clau. L'escola permet que els llaços de comunitat ja no s'experimentin només amb la família –l'espai nuclear incondicional–, sinó que vagin més enllà. Aprendre a viure junts és un dels aprenentatges més grans que hi ha. De fet, el que més determina que siguem feliços o no és la nostra capacitat de conviure, de viure en relació amb els altres. Per això, el centre de la vida a Epiqueia és la reunió, la rotllana a terra de cada comunitat. Tot i que la vida en comú no s'experimenta només en un moment dedicat a això: s'experimenta quan juguem, treballem, discutim o ens enfadem, projectem o emprenem...

Quins ideals o principis defineixen el vostre projecte educatiu?

Amb l'ideal passa com amb altres coses importants: que el secret està en la mesura i en el lloc que ocupa o la funció que fa. En educació sempre tenim un ideal –a Epiqueia, de respecte a l'infant, d'acompanyar el desplegament de la persona (de cada persona singular), d'experiència comunitària, d'experiència cultural viscuda i entesa d'una determinada manera, d'experiència corporal i manual amb la matèria i amb les coses...– i, certament, l'ideal és necessari que hi sigui. Ara bé, si l'ideal pesa massa –per dir-ho d'alguna manera–, s'acaba mirant la realitat entelada, o es força o es manipula perquè s'acosti a l'ideal. I aleshores és difícil acceptar que hi ha coses que costen, que la realitat és sempre interpelladora (a l'escola, en un cert sentit, no es descansa mai!). L'ideal ha de tensar la realitat i ha d'orientar-la, però no pot emascarar-la o ofuscar-la. Per això dic sovint que a nosaltres, a Epiqueia, no ens defineixen tant uns apriorismes –uns principis fixats i predeterminats– com una actitud de mirada atenta i de reflexió de la realitat educativa. Si l'ideal no ocupa el lloc que ha d'ocupar, pot passar que amb les grans paraules, amb els idearis, amb els discursos pedagògics diguem una cosa, però que la realitat en digui una altra.

Si als futurs mestres se'ls transmeten grans ideals educatius sense madurar la seva sensibilitat pedagògica –que seria sinònim de mirada atenta– i la seva capacitat de reflexió, seran mestres que, amb molt bona fe, aniran darrere de panacees per fer-les seves i aplicar-les –per això en el món de l'educació n'hi ha tantes i d'índole ben diversa–, però no seran capaços de construir un sentit propi i encarnat d'educació.

Sobre el paper dels ideals o de les finalitats en l'educació, recomano un llibre molt bo de Neil Postman: *Fi de l'educació. Una redefinició de l'escola*. L'autor reivindica la necessitat dels ideals, ell parla de «Déus» o de grans narracions que tenen prou credibilitat, complexitat i poder simbòlic per a permetre d'organitzar-se la vida al seu voltant. Però alerta de la presència dels «Déus que poden servir» i dels «Déus que fallen». Em sembla que si Postman escrivís ara el seu llibre, vint anys després, afegiria alguns «Déus nous que fallen» a la seva llista, identificaria noves aportacions a l'educació que esdevenen falses quan volen explicar-ho tot i resoldre-ho tot. □

Assumpta Sendra i Mestre